Henno Käo

SUURE KIVI LOOD

Heino Kao

SUURE KIVI LOOD

Tallinn
Kirjastus „Eesti Raamat"
1985

AUTORI ILLUSTRATSIOONID

94
—VI

803010200—432
01(15)—85 322—86

ALGUS

Olen siis lõpuks niikaugel, et panen need lood kirja. Tulgu välja kuidas tuleb, peaasi et saaks südamelt ära. Paar aastat, ei, pisut rohkemgi, on nad mind vaevanud, unerahu rikkunud ja ükskõik mis tegemiste juures end ikka ja jälle salakavalalt meelde tuletanud. Ja see imelik süütunne, nagu oleks mul midagi olulist, midagi väga tähtsat tegemata, on juba liiga koormavaks muutunud.

Istungi nüüd täis otsustavust paneelmaja kolmandal korrusel köögilaua taga, hästiteritatud pliiats peos ja tühi kaustik ees. On öö, on peaaegu vaikus. Torudes kohiseb ja mulksub. Istun ja mudin pliiatsit. „KOH-I-NOOR" • 1500 • 2B. Hea pliiats. Ei oleks arvanudki, et nii raske on alustada.

Siniseruudulisel vakstul on kivi. Kõige harilikum graniiditükk laualambi valgussõõris. Kivi ei ole suur, paras pihku võtta. Võtangi. Hüpitan teda peopesal, ta on jahe ja süütu nagu kivid ikka. Ja ometi on ta süütus näiline, tema kivine vaikimine koormav ja ängistav. Sest just see kivi, pealtnäha ilmetu, roosakashall ja ebamäärase kujuga, sunnibki mind nüüd öösiti köögis istuma, pliiatsit teritama ja ajusid vaevama.

Kõik need lood juhtusid ühe hiljutise suve ühe nädala jooksul ühel suurel Lääne-Eesti saarel. Aga olgu pealegi, pole vist mõtet kohanimesid varjama või muutma hakata, ütleme otse välja, et Saaremaal. Seal on mu sünnikodu, kõik oma puhkused olen seal olnud ja tahan seda ka edaspidi.

Kõige tähtsam töö puhkuse ajal on heinategu. Isal-emal on ehm, mõnikord mullikaski seltsiks. Ühel lehmal on naljaasi suur istuubitud majapealne ehk laudi, nagu saarlased ütlevad, talve boksul heintest kuivaks süüa. Ja ega ta siis ainult heinast ela. Ika jahu, leiba ja muud head-paremat tahab ka.

Tookord oli suve algus eriti kena ja hein tuli juba jaanipäeva aiku ära teha. Kuigi selle suve puhkus oli veel kaugel, leidsin iski nädala vaba aega ja sõitsin koju. Ja just sel nädalal...

Kivi vakstul vaikib pilklikult. Kirjuta pealegi ja näe vaeva, a sind nagunii keegi usu — näib ta öelda tahtvat. Aga mulle olegi vist tähtis, usutakse või mitte. Tähtis on kirjutamine ise. i paistab vähemalt praegu, seda tööd alustades.

UUR KIVI

Oli jaanipäevajärgne, meie suvede kohta haruldaselt kuum ja uane aeg. Varahommikust hilisõhtuni lõõskas pilvitus taevas lmipimestav tulekera, see oli mu sinkjasvalge ihu päevaga luspunaseks praadinud ja niidetud heinagi imeruttu valmis ipsetanud. Eelmisel päeval saime suurema loo üles. Meeldivalt hnav, veel veidi rohekas hein seisis labudes ja kärbikutel, dates sissevedu.

Tõusin hommikulauast ja läksin nagu igal suvel oma vanu ängumaid üle vaatama. Teen seda alati naiivses lootuses end el kord lapsena tunda. Vahel see tõepoolest õnnestubki, enaasti aga mitte. Igal juhul tuli minna paljajalu.

Üht osa mängumaadest pole enam olemas. Mõne aasta eest kkasid maaparandajad sealt kõik endiste talupõldude ja karjaaade kivised vaheaiad ning kadakad mitmesse suurde hunnisse, mis nüüd kentsakate ebaloomulike mägedena põldudel rguvad, kasvatades nõgeseid, ohakaid, koirohtu ja põldmarjarsi. Suurem osa on õnneks alles. See lõputuna tunduv kadakali, mida me karjamaaks nimetame, laiub ja rohetab kilomeete kaupa, mereni välja. Ühest küljest piirab kadakametsa soostunud lagemaa. Seda kutsutakse laheks, kuigi sel merelahega vahest ainult niipalju pistmist on, et seal ammustel aegadel võis ehk meri olla. Kiivitajad, pardid, tikutajad ja muud linnud, kelle nimegi ma ei tea, on seal mõnusa pesitsuspaiga leidnud. Nende häältekoor, sekka sookurgede harvad nukravõitu soolod, saatis siin ikka mu käike ja tegemisi. Konni ja nastikuid oli vanasti lausa jalaga segada. Seda kulunud väljendit võib siinkohal päris sõna-sõnalt võtta — nii see tõesti oli. Nüüd võib õnnelik olla üksikut konnapoissigi silmates, nastiku nägemine on juba suursündmus.

Keset lahte on kena saar, soisest pinnast ja voogavast tarnast tõusev pisuke maakühm, kaski ja haabu tihedalt täis kasvanud. Lahe tagant paistab lehtpuumets, mida lapsena maailma ääreks pidasin. Oli kummaline ja isegi kõhedavõitu teada saada, et ka seal metsa taga on küla. Minu arust pidid sealsed inimesed sootuks teistsugused, vahest veidi koledamadki välja nägema kui meie, siinpoolsed.

Ja nüüd läksingi kõrgete kadakate vahel, sarapuukepp käes ja paljajalu, Suurekivimäe poole. Rohi oli kohati veel kastemärg, päike kuumas, putukad sumisesid, kadakad lõhnasid magusmõrkjalt ja kuskil lähedal kukkus kägu. Püüdsin teda järele ahvida. Lapsena tuli see mul vahel nõnda loomutruult välja, et kukulind mind häbematuks sissetungijaks pidades päris ligi lendas, mõne aiateiba otsas istet võttis ja ärritusest naljakalt kokutades oma territooriumi püha puutumatust kuulutas. Nüüd ei olnud ahvimisest mingit tulu, mu helkjas poisihääl oli ammugi kähedaks kulunud ja see tore lind kukkus häirimatult edasi. Võib-olla luges ta aastaid, mis mulle veel jäänud olid. Või meie külale? Või kogu siinsele maanurgale?

Tuttavates sipelgapesades tehti tööd nagu ikka. Küllap oli põletavas päkeses töörügamine sipelgadki higistama võtnud — nii kirbelt lõhnasid kadakaokastest pesakuhilad. Soovisin sipelgarahvale jõudu ja astusin edasi.

Suurekivimägi on lagedam rohtunud kruusaküngas, mis kadakametsast järsult kõrgemale kerkib. Nime on ta saanud hiiglasliku raudkivi järgi, mis mäeveerul kõrgetest kadakatest piiratuna lösutab. Mäenõlvas on ka mõned madalad kruusaaugud. Neist olevat kruusavedajad kunagi inimluid leidnud. Nüüd ei

õeta siit ammugi enam kruusa ja muistsete inimeste kondid on iimaks ometi rahu leidnud.

Nagu igal suvel, oli nüüdki esimene asi Suure Kivi otsa roida. See on nagu vana sõbra ja mängukaaslase teretamine. Aran koguni, et kivi võib pahaks panna ja mind uhkeks pidada, ui ma seda ei tee. Tungisin läbi turris ja torkivate kadakate, atsutasin omapoisilikult rahnu krobelist kuumaksköetud külge ronisin üles. Kivil püsti seistes võib üle kogu igirohelise kaakavälja ja pruunika lahe vaadata. Siin-seal on kadakate vahel imata vanu kiviaedu — kunagiste talukarjamaade piire. Üks eist sammaldunud aedadest ulatub otsaga Suure Kivini.

Seisin kivil ja aina vaatasin ümberringi. Kõik oli nagu ime — riliselt kuum juunipäev, lindude sädin ja rohekaskuldne väelev õhk kadakate kohal. Ja need lõhnad! Lahel kiljusid soonnud ja üllatudes märkasin alles nüüd sünkjaid kühmulisi pilemägesid lahe poolt kerkimas. Alles hetke eest oli taevas veel iesti pilvitu. Või olin ma ajataju kaotanud ja juba tunde kivil isnud?

Juba kostiski ebamäärast kõminat, tumedat ja ähvardavat gu nähtamatu hiiglase urin. Äike, mis muu, jõudsin veel mõela, kui silme ees korraks mustaks lõi. Tundsin kerget pööritust oleksin äärepealt kivilt alla kukkunud. Istusin kähku maha. vi lausa põletas paljaid jalgu ja peopesi. Kui üpris ebamugav öritus möödus, püüdsin taibata, mis minuga õige lahti on. Tersel ei tea nagu eriti viga olevat. Vahest see rõhuv kõue-eelne umus?

Nüüd kõmistas juba päris lähedal. Hämardus; pidevalt kuju uutvad, halvaendeliselt tupruvad pilved katsid juba päikese. kiline tugev tuuleiil sasis tumenenud kadakate latvu. Rabisesid imesed raheségused vihmapiisad, jääkülmad, nagu mingist teist maailmast. Viimane aeg oli kivilt alla ronida.

Suure Kivi õhtupoolne ots tungib maast järsu kaldseinana lja, moodustades nii päris mõnusa, kuigi kitsavõitu ulualuse. imase suure sõja ajal olid lähema talu inimesed seda varjenna kasutanud. Vahepealsete aastakümnetega on kas kivi vanud või maakamar tõusnud, igatahes üle paari lapse siia küll am peitu ei mahuks. Oli kuidas oli, mitmemeetrine kivisoomus kkus kindlasti usaldusväärset kaitset. Sinna siis nüüd vihma-

rju pugesingi. Uru ette oli kasvanud magesõstrapõõsas, mis
os tiheda vihmakardinaga eraldas mind muust maailmast.
Äike oli vägev. Välkude pimestavsinkjad sähvatused näisid
gu läbi kivi minu pelgupaika tungivat. Äikest pole ma
nagi eriti kartnud, nüüd aga tegi järjekordne kurdistav
makas tõepoolest olemise kõhedaks. Justkui oleks välk
se kivisse löönud. Pikkamisi hiilis ligi hirm.

Õnneks ei olnud kõuepilvel pikka püsi, ta kaugenes
resti, vedades taga üha nõrgenevat kõma. Veel kallas vihma,
ba jäi seegi vähemaks.

Lükkasin sõstraoksad kõrvale ja võpatasin: mööda kivi-
da, õigemini paari tolli kõrgusel kiviaia kohal hõljudes,
lenes mulle silmipimestav kera! Keravälk, mis muu, tai-
sin ja olin päris rõõmus seda kurikuulsat nähtust oma
maga nähes. Ja äkki oli neid kaks! Kaks ilusat, umbes
ikasuurust, keevitusleegina eredat kera. Nad tulid aeglaselt,
kui kõhklemisi, otse minu poole. Tasane surin saatis
a tulekut ja kerade heledus muutus pidevalt. Korraga
d nad nagu mind märgates nii meetri kaugusel seisma
laskusid kiviaiast väljaulatuvale sammaldunud rahnule.
stis susinat ja praksumist, samblast tõusis suitsu.

Jõllitasin neid hinge kinni pidades ega osanud midagi
e võtta. Olin keravälgu tempudest palju kuulnud, muu-
gas sedagi, et nad mõnikord ka plahvatama kippusid. Asi
utus eluohtlikuks. Hirm võttis jälle võimust.

Ei oska takkajärele arvata, mida siis täpselt tundsin või
tlesin, igatahes pidasin vist kõige targemaks vaikselt jalga
ta. Tegingi juba mingi liigutuse püstitõusmiseks, silmad
vsalt tulekerasid sihtimas, kui nood korraga kimedalt
gisema kukkusid. Liikmeid läbis hetkeks tuim valu nagu
likuliidihoog ja nii ma tardusingi veidrasse poolkükk-
ndisse ega suutnud enam sõrmegi liigutada. Aga imelik
l, hirmu ma enam ei tundnud.

Tulekerad vilkusid, muutudes kord heledamaks, kord tu-
damaks ja hakkasid siis aegamisi, otsekui jahtudes, oma
a kaotama. Lõpuks seisid nad mu ees sinkjasmustade me-
iläikeliste keradena, kummalgi kolm peenikest ämbliku-
ga all.

Lihasepinge lakkas, kukkusin istuli märjale rohule. Äikese-
pilv oli kadunud, päike lõõmas jälle sinises taevas, mind aga
raputasid millegipärast külmavärinad. Pole ju ometi võimalik,
et ilm peale äikest nii külmaks läinud on!

Kuigi võisin end jälle liigutada, ei tundnud ma vähimat-
ki soovi ära minna. Pilk hüpnotiseeritult mustadel keradel,
ootasin, mis edasi saab. Kas nad näevad mind? Mingeid
silmi ega muid avausi ei paistnud neil olevat. Ometi oli
neil elu sees. Jalgu veidralt kõrgele tõstes keerlesid nad
justkui tantsides ühel kohal ja tulid siis otsustavalt minu
poole. Kummaline rammestav rõõmusööst käis minust läbi.
Jalgadega märga rohtu vaevu puutudes tegid nad tiiru ümber
minu ja hakkasid siis mööda Suure Kivi püstloodis külge
üles ronima. Jälgisin neid võlutult ja nägin alles nüüd, et
eredast päikesepaistest hoolimata ei heitnud nad varju. Kivi
tipuni oli jäänud veel umbes pool meetrit, kui nad ootamatult
kadusid. Ei, see ei toimunud silmapilkselt. Enesekindla aeglusega
läksid nad otse roosakashalli graniidi sisse. Veel paistsid neist
aina kahanevad poolkerad, veel liikus lüliline ämblikujalg,
ja läinud nad olidki, nagu oleks kivi asemel olnud pehme
sültjas mass. Katsusin kivi ja tõmbasin käe ruttu tagasi — kivi
oli kõrvetavkülm.

Ja äkki, nagu mingi paisu tagant, jõudsid minuni koduse
maailma suvised hääled — putukasumin, linnulaul, sookurgede
häälitsused lahel. Tundsin jälle vihmajärgse karjamaa värskeid
lõhnu ja karget sooja tuulevinu. Eemal külas haukus koer.
Päike oli vaata et õhtutaevas. Kella mul kaasas ei olnud, aja-
taju oli lõplikult sassis.

Kadakatevahelist rada mööda kodu poole lonkides tundsin,
et olen väsinud. Nii väsinud, nagu oleksin terve pika päe-
va heinu laudile hangunud.

ALLIKAS

Hommik ei olnud õhtust sugugi targem. Eilne lugu oli omulikult täie selgusega meeles ja parimagi tahtmise juures ei aanud seda kuidagi unenäoks pidada. Vastasin hajameelselt ma-isa küsimustele linnaelu kohta, viisin lehmale koplisse kaks mbrit vett ja püüdsin eilseid ajalehti lugeda. Silmad libisesid le pealkirjade: põllumehi kutsuti üles operatiivsemalt sööda arumist teostama, mitmes kauges maailma nurgas sõditi nagu ka ja keegi jõumees oli kusagil enneolematu raskuse pea hale tõstnud. Tahtsin lehte juba tüdinult kõrvale panna, kui s pealkiri viimasel leheküljel lugema kutsus. „KAS TÕESTI INOSAURUS?" seisis seal ja siis tuli kõige peenemas kirjas tt ühest Austria loodusteadlasest, kellel õnnestus mingis sk-Aafrika soises džunglis tervelt kümme minutit filmida ka kaela ja pisikese peaga hiigelelukat. Nojah, nentisin damisi, see asi on siis ühel pool.

Öösel oli päris kõvasti sadanud, heinaveost ega loovõtust ei nud täna midagi välja. Nüüdki on taevas pilves ja ilm jaheda itu. Raadiost „Vikerkaja" ära kuulanud, asusin jälle karjamaa ole teele. Miski tõmbas mind sinna vastupandamatu jõuga.

Rohupuhmast mu jalge ees kargas välja suur jänes ja silkas gu jalad võtsid kadakate vahele. Võib-olla kirjutatakse te stki ükskord pealkirja all „Kas tõesti jänes?", et nähtud mmalist pikkade kõrvadega olendit, kes peaks ju õigupoolest nmugi välja surnud olema.

Karjamaa õigustas täna oma nime täiesti — sinna oli lastud lhoosi kari. Punase-valgekirjud madalakasvulised lehmad, earmsad pisikesed vasikad, trobikond toredat pullipoissigi lgestuseks hulgas. Need olid herefordi tõugu lihaloomad, kes eie kanti mõne aasta eest olid prooviks toodud, täpselt need mad, keda kauboifilmideski näha võib. Karja juhiks oli au rtustäratav, kuid üllatavalt rahumeelne suur pull. Tema lai smik, hiigelsarved ja armastusväärne iseloom vääriksid oma e lugu. Kõige kurjem liigutus, mis ta tegi, oli jalaga maad apida. Sedagi ainult siis, kui keegi pahatahtlikult tüütas või idu tüli noris.

Lehmi ei lüpstud kunagi, see töö oli vasikate mureks jäetud. Meil küllaltki eksootiliste loomadena olid nad alles hiljuti suureks huviväärsuseks — neid käidi uudistamas lähedalt ja kaugelt. Nüüd oldi nendega juba harjunud, nüüd ainult kiruti, sest neid ei pidanud ükski aed. Uskumatu osavuse ja leidlikusega mõistsid nad igalt poolt läbi pugeda ja pea igal ööl põldudel ja kapsamaadel maiustamas käia. Kindlasti olid nad palju ettevõtlikumad ja nutikamad kui kohalikud soliidsed lüpsilehmad.

Läksin karja hulgast läbi. Vasikad vaatasid mind oma ilusate kurbade silmadega, jalad harkis. Nad on küll uudishimulikud, kuid aravõitu, ligi naljalt ei lase. Noored pullid katsusid ajaviiteks jõudu, nügides teineteist sarvedega.

Suurekivimäe külje alt voolab lahte allikas. Ega ta küll suurt voola, immitseb ainult. Siiski on temast tekkinud päris kenake, väikese tiigi moodi veekogu. See ähvardab küll kinni kasvada, sinkjas muda ning alatasa tekkivad ja kõdunevad vetikad jätavad puhtale veele üha vähem ruumi. Kuid mängukaaslane on temagi, ehkki vananev nagu ma ise ja kõik siin maailmas. Siin ujutasime naabripoisiga laevu, siin püüdsime ogalikke, et neid kodus klaaspurgis pidada, siin vahtisime niisama vette ja arutasime tõsiseid asju. Ja täna tahtsin talle külla minna.

Kuigi allikale pääseb mitut rada pidi, viisid jalad mind iseenesest Suure Kivi juurest läbi. Seal ta seisiski, hall ja vaikiv nagu alati. Miski ei olnud muutunud ega andnud tunnistust eilsest juhtumusest, nii et hakkasin selle tõepäras isegi kergelt kahtlema.

Tuul ajas pilvi laiali, juba pääses päikegi paistma. Kruusaaugus õitsesid maasikad. Tahtsin just järele vaadata, kas õite hulgas ka valmis marju on, kui nägin, et mäeveeru alt, otse allika poolt, tõusis valget auru! Olin küll pakaselisel talvepäeval kinnikülmumata allika kohal hõredaid aurupilvi voogamas näinud, nüüd aga oli ju ometi suur suvi.

Hiilisin lähemale ja piilusin vargsi kadakapõõsa tagant. Allikas helkis suure loperguse peeglikilluna pehmete roheliste mätaste vahel. Auru sealt enam ei tõusnud. Kaldamudas mustendas loendamatuid sõrajälgi — kitsed ja metssead pidasid allikat heaks joogikohaks. Pea kohal hädaldas kiivitaja nagu alati, kui keegi tema valdustele lähenes.

Vesi näis kummaliselt liikumatu, vähimgi virvendus ei
kunud klaasjat pinda. Nii ei saanud ometi olla! Lagedalt
elt puhuv tugev tuul oleks ju pidanud kas või tibatillukesi
nekurde tekitama. Midagi oli väga valesti.
Hüppasin mättalt mättale ja maandusin allika kaldal. Jäine
gus hoovas mulle vastu. Katsusin varbaga vett ja nüüd
mulle selgeks allika tardumus — teda kattis jää! Või vähe
lt mingi kõva ja külm, klaasina läbipaistev kiht, mis jääst
nevalt oli täiesti kuiv. Kaldapõndakul põlvili, puudutasin
la imeasja ka käega. Sõrmed tuimenesid külmast.
Eriti paks ei saanud see salapärane kiht olla. Nagu läbi
vaariumiklaasi nägin selgesti lopsaka taimestiku ja veti
te vahel vilksatavaid ogalikke, suuri sagivaid ujureid
musti veetigusid põhjamudas. Allikas elas, kuigi ta pind
surnud. Söandamata seda surnud pinda enam kätega
udutada, küünitasin end allika kohale ja vaatasin otsa oma
lgepiirilisele, kuid siiski hägusevõitu peegeldusele. Ja kuigi
siia sugugi oma peegelpilti imetlema polnud tulnud, ei saanud
sellelt siiski pilku lahti.
Allikast vaatas vastu veider võõras nägu, mida ei saa
d. kuidagi omaks tunnistada. Kannan prille, tollel seal
prille ei olnud, suured ümmargused punaka läikega silmad
otse puurisid end minusse. Tal oli rohekas, ühegi kortsuta
nägu ja juusteta pea. Kõrvu ja nina ei olnud või ei pannud
ma neid lihtsalt tähele, suu oli vaevumärgatav pragu. Liiku-
matu maskina vaatas ta ainiti mulle otsa, ja kui ma lummu-
sest vabanemiseks end liigutasin, ei korranud ta seda, nagu
igale endast lugupidavale peegeldusele kohustuslik, vaid jäigi
tardunuks. Mind valdas õud, tahtsin juba püsti tõusta ja
põgeneda, kui ta avas suu või selle prao, mis tal suu aset
täitis. Suu avanes ja sulgus rütmiliselt, nagu rääkides ikka,
ja kuigi ma ühtki sõna ei kuulnud, tundus mulle, et tema
jutt jõudis minuni. Mu vapustatud teadvusse kerkisid
võõrad katkendlikud kujundid ja pildid, millest ma midagi
ei taibanud. Siiski, oli ka üht-teist, mida arvasin ära tundvat.

Paisuvad ja kahanevad sinised spiraalid mustas tühjuses... otsatu merena õõtsuv kollane nahkjas lagendik, sellel mõned väikesed mustad kerad ämblikujalgadel tudisemas... kõrgusse tõusev ja pidevalt kuju muutev keerukas võlvistik... tuttav, kuid millegipärast läbipaistev, hõõguvpunastest kadakatest ümbritsetud Suur Kivi... käsivarrejämedustest helkivatest köitest ämblikuvõrk... tohutud valged kettad mustades vagudes kauge silmapiiri poole veeremas... imelik helendav kiri nagu tagurpidi numbrite rida...

See oli vaid tühine osa nägemustest, mida veel kuidagi kirjeldada suudan, enamikku neist on täiesti võimatu sõnades edasi anda.

Nägemuste voolu katkestas tugev plahvatus. Sädelev veesammas kerkis allika kohale ja sellest sööstsid üksteise järel välja mitu juba tuttavat musta kera. Muistsete suurtükikuulidena lendasid nad kõrgele ja kadusid silmist.

Kui allikas viimaks rahunes, oli ta jälle endine. Vesi loksus veel veidi ja kusagil polnud jälgegi jäisest kattest. Veekasvude vahel askeldas ogalikke ja peegeldus oli nüüd tõesti minu nägu.

Segaste tunnetega astusin kodu poole. Mis minuga õieti lahti on, olen ma mõistuse kaotanud? Mida see kõik peaks tähendama? Peaksin ma sellest kellelegi rääkima? Ei, vähemalt esialgu pole mõtet kedagi asjasse segada. Tuleb vaid

odata ja silmad-kõrvad lahti hoida, aeg annab ehk arutust.

Öösel ei saanud ma kaua und. Mõtlesin juhtunu veel kord läbi ja leidsin, et asi kipub nagu ulmelugude kanti. Olin neid lugenud häid ja kehvapoolseidki, pidasin lugu Strugatskitest, Lemist, Asimovist. Olin kuulnud palju kaheldava väärtusega jutte ufodest ja muudest seletamatutest nähtustest ja olin nüüd ise millessegi taolisesse segatud. Nagu vist iga inimene, olin minagi alati arvanud, et minuga ei saa minagi midagi erilist juhtuda. Nüüd ma selles enam eriti veendunud ei olnud.

Oli see tõesti kokkupuude mõne kauge (või lähedase?) võõra tsivilisatsiooniga, selle kummaliste eluvormidega? Kui jah, miks pidi olema siin siis just mina? Vaevalt olin ma kõige sobivam tegelane nii tähtsal ajaloolisel momendil inimkonda esindama. Või oli see vaid kõigest lihtlabase optilise pette või mõne muu loodusnähtusega, millega targad mehed ufodegi nägemist põhjendavad?

Vähkresin unetult, küsimus tekkis küsimuse otsa ja korraks tuli isegi tahtmine karjamaale minna. Voodivedrud krigisesid kaevulukustavalt.

Magama jäin alles vastu hommikut, kui lühike valge juunikambriakende taga üha heledamaks muutus.

KRUUSAAUK

Järgmisel päeval oli ilm jälle kuiv ja parajalt palav. Traktoristist külamehe abiga saime heinad koju. Õhtupoolikul, kui hein juba laudil, mõtlesin ujuma minna. Turi veel töömärg ja ihu heinatolmust kipitamas, istusin ratta selga ja asusin teele. Meilt on mere äärde arvata viis kilomeetrit. Rattaga paras maa.

Traktoriga läks see heinavedu küll kähku, hobusega oleks mitu päeva aega võtnud. Alles hiljaaegu sai seda tööd veel hobusega tehtud. Hobuse nimi oli Talvi. Ta oli terve elu adra, niidumasina või looreha ees käinud, ree- või vankrikoormaid vedanud ja kõige selle kõrvalt nagu muuseas ka vähemalt kuus ilusat varssa sünnitanud. Lõpuks ei olnud tal enam hambaid ja tema silmadest vaatas vastu otsatu, kõigega leppiv väsimus. Kui ta peale tööd karjamaale sai, ei suutnud ta enam murule heita ega põhjalikult kikerdada nagu varem, lonkis vaid tülpinult kadakate vahel. Küllap ta seal püstijalu tukkudes oma ööd veetiski. Oma hirmus üksildased ööd.

Nii sai otsa veel üks hobuseelu. Arvata võib, et aplad hõberebased temast kõhu täis said ja nende kasukas sellest kohevamaks muutus. Sedasi oli Talvi, ühe hariliku tööhobuse elu otsast lõpuni kasulik.

Vana ragisev ja kriiksuv jalgratas tegi tublit sõitu. Jõetrummil pidasin kinni. Olin siin lapsest saadik alati kinni pidanud ega võinud nüüdki üle sõita. Kitsuke, selge madala veega jõgi tuleb läbi lahe ja kadakanõmmede, poeb jämedaid betoontorusid pidi maantee alt läbi ja suubub tõelisse lahte — merelahte.

Seisin rattale toetudes ja vaatasin igavesti voolavat vett. Aastaid tagasi, ühel erakordselt põuasel suvel, oli see jõgi täiesti kuiv. Tema paeklibuses sängis läikles vaid üksikuid, päev-päevalt kahanevaid lompe. Seisin siis samas kohas ja nägin nastikut lombi poole roomamas. Seejärel teist... kolmandat... neljandat... Jõeäärne kuivanud rohi kahises nende tulekust. Paistis, et kõik ümbruskonna nastikud olid kokku leppinud ja nõuks võtnud just selle lombi ääres kokku saada. Kokkutuleku eesmärgiks oli ilmselt ühine pidulik lõunasöök või bankett. Pidulised olid üpris

äljased, ahnelt asuti kohe söögi ja joogi kallale. Lombis kala-
esi jätkus. Esialgu. See oli omamoodi pidu põua ajal.

Täna oli jões vett küllalt ja kusagil ei roomanud ega ujunud
htki nastikut. Eks vist siuglesid nad praegu igaüks oma jahi-
aal, et kunagi suure põua aegu jälle ühise lombi ääres kokku
aada.

Väntasin soojas merelõhnases vastutuules veel umbes ki-
meetri ja olingi kohal. Ujusin väsimuseni, loputasin tol-
u põhjalikult maha. Eemal sulistasid ja kilkasid Rannaküla
psed.

Alles koduteel hakkasid mind jälle vaevama öised küsimu-
d. Tõsi küll, terve päeva olid nad mul kuklas kumisenud, aga
ire heinatöö oli aidanud neid tagaplaanile suruda. Nüüd, kus
ha väsimusest ja ujumisest mõnusalt surises ning ratas
kkatuult nagu iseenesest jooksis, olid nad kõigest hoolimata
lle platsis.

Kuidagi märkamatult jõudsin koju, lükkasin tolmuse ratta
na räästa alla ja seadsin sammud karjamaa poole. Päike oli
a madalal, minu ees astus mu hiiglapikk vari.

Lootes kõigele mingisugustki lahendust leida, läksin kõige-
alt allika äärde. Siin oli õhtuselt vaikne ja mudalõhnaline,
lma ei hakanud midagi iseäralikku. Eemal lahel sörkis õhtu-
ikesest apelsinikarva metskits udujoomedes saare poole ja
dus peagi puude vahele. Pardikolmik lendas vihinal madalalt
e pea.

Olin viimasel ajal juba harjunud, et niipea kui siiakanti
tun, kohe ka midagi imelikku juhtub. Ligi pool tundi allika
ldal seisnud ja ringi vaadanud, olin kindel, et sellega on
il kahtlastel lugudel lõpp. Veidra kergendus- või kahju-
ndega viipasin oma peegelpildile allikas ja läksin Suure
ivi juurde.

Ronisin kivi otsa, istusin ja vaatasin loojuvat päikest.
uur punetav ketas vajus lausa silmanähtavalt kiirustades
kilise silmapiiri poole. Selgelt, nagu suveõhtuti ikka, kostsid
üla hääled — jutukaja, lüpsikukõlksud ja koerte üksikud
iud haugatused.

Lasin selle imelise õhtuidülli endast aegamisi läbi voolata,
undsin end juba osana sellest, lihtsalt olin, nagu päevasoe

kivi, tardunud kadakas või punane pilv loojangutaevas isatalu
rookatuse kohal.

Äkki tuhises minust üle jahe tuulehingus. Siinsamas lähedal
oleks keegi nagu südantlõhestavalt ohanud. Kananahk tõusis
ihule, tajusin, et midagi on parandamatult muutunud. Taevas
oli korraga ebamääraselt hall, kadakad mustendasid ähvarda-
valt ja siis kadus kõik piimjasse uttu. Nühkisin masinlikult
särgihõlmaga prilliklaase, ja kui prillid jälle ninale said, laius
mu ümber hoopis tundmatu maastik. Siiski, kivi oli seesama,
ta oli ainus tuttav pidepunkt, mille külge nüüd meeleheit-
likult klammerdusin. Kõik muu oli masendavalt võõras.

Paksud hallid pilved rippusid madalal maa kohal. Täiesti
ilmselgelt sadas vihma, minuni ei jõudnud aga ükski piisk.
Ei olnud enam kadakaid, oli vaid soine, üksikute tinaste mül-
gaste ja kohatise hõreda võsaga kaetud maa, millest kruusane
maakühm kivi külje all välja ulatus. Lahe asemel laius järv
pisikese puudeta saarega keskel. Või oli see lahesopp, sest
ainult kitsas mustav maariba näis teda merest eraldavat. Mäe-
küljes helendas värske kruusaauk, mingit muud märki inimese
olemasolust silma ei hakanud. Ka sealpool, kus oleks pidanud
paistma kodukatus, laius ainult kühmjas võsastunud lagendik.
Kuulsin tuulemüha ja vihmarabinat, ei tundnud aga kumbagi,
seepärast näis, nagu kaarduks üle kivi nähtamatu kuppel.

Hakkasin juba tajuma, et ümbrus on tegelikult seesama,
olgugi tundmatuseni muutunud. Seesama Suurekivimägi, sama
karjamaa, sama laht, juhtunud oli ainult midagi kohutavat,
midagi täiesti arusaamatut. Mis oli küll saanud suveõhtu veidi
ehk liigagi ilusast idüllist?

Aeg oli ebamäärane, päikesevalgus ei pääsenud läbi mustjas-
hallide pilvede, võis olla samahästi hommik, päev või õhtu.
Üle lendas hääletu rongapaar ja siis kuulsin mingit kriiksuvat
heli, mis aina lähenes. Vaatasin hääle suunas ja nägin nüüd
sügavate rattaröödbastega porist teed, mis tuli vihma-
ja võsahämarusest otse mäest üles kruusaaugu juurde. Veel
üks märk inimesest! Tee nägemine andis pisut julgust, mind
vahepeal haaranud üksindustunne oli lausa väljakannatamatu.

Ja mööda seda teed lähenes läbi halli lausvihma kriiksuva
heli saatel mingi mustav killavoor. Juba kostis teisigi hääli —

itsaplakse, jalgade nätsumist poris, kähedahäälset vandu-
istki.

Teed mööda tulid aeglaselt rasked kodarateta puuratastega
ankrid, igal kaks härga ees. Vankreid oli kolm. Igas vankris
ɔnutas habetunud mees. Aeg-ajalt jagasid nad härgadele
ılusaid piitsahoope, sülitasid ja kirusid veidrate rämedate
ɔnadega. Vankrite taga sumpas paljajalu poris trobikond
llides ürpides kühmuvajunud kogusid, labidad ja kirkad
al. Vankrisistujate päid varjasid kapuutsid, ülejäänud olid
ljapäi ja nende pikad sorakil juuksed olid vihmast ligunenud.

Mäeveerule jõudnud, asusid paljaspäised vankreid tagant
kkama. Kapuutside alt kostvate sajatuste saatel jõuti vii-
aks kruusaaugu äärde. Seal kargasid kapuutsikandjad maha,
itsad ikka käes, ja kruusaaugus hakkasid kolisema labidad.
ankritesse rabises esimesi labidatäisi kruusa.

Olin kõigest läbielatust juba niivõrd tuimaks muutunud,
tundsin end kivil istudes nagu kinos. Tõepoolest, see kõik
vaid üks süngevõitu film, ma võin seda ju vaadata, aga
ei puutu üldse minusse. Kinotunnet süvendas seegi, et
berringi sadas tõelist paduvihma, mina olin aga täiesti kuiv,
ul oli soe ja koguni mõnus olla. Ja nagu tegelased ekraanilt
näe vaatajat, ei paistnud nemadki mind märkavat, kuigi
id lahutas kõigest kümmekond sammu.

Üks kapuutsiga meestest loivas kivi juurde, kohmitses riietes
hakkas rahulikult vett laskma. Ta oli näoga kivi poole,
nägin selgesti ta sarnakat armilist nägu ja hallisegust
lstunud habet. Siis tõstis ta pea ja vaatas oma rähmaste hallide
lmadega minust läbi. Pilk oli loid ja ükskõikne. Selja keeranud,
ikis ta mõnust ägades tükk aega turja vastu kivikülge ja
ks siis rohmakais viiskudes jalgu järel vedades teiste juurde
gasi.

Ahmisin õhku, olin vist terve minuti ärevusest hinge kinni
idnud.

Labidad kõlksusid. Vankrid täitusid aegamisi. Hirmus aeg-
selt käis see töö küll, nii et kapuutsikandjad olid sunnitud
bidamehi üsna tihti piitsalöökidega ergutama. Äkki pillas
s meestest labida ja kukkus näoli kruusa. Ta oli teistest
hnem ja haletsusväärsem, ilmselt ka vanem. Kohe olid piitsu-

ijad ropuli vanadues jaol ja kukkunu seljal algas piitsade
örgulik tants. Teised jätsid töö ja vaatasid tuimalt pealt,
ead norus.

Juba tungis veri läbi õhukese vettinud vammuse, peksmine
ga jätkus. Lamaja ei karjunud, ei liigutanud ega avaldanud
htki elumärki. Püüdsin hüüda, suutsin aga ainult kähiseda,
õri oli nagu kinni pigistatud.

Siis pööras üks peksjatest verise mehe jalaga selili ja
õõgatas mingi käskluse. Paar labidameest lohistasid laiba
ruusaaugu kaugemasse soppi ja hakkasid talle auguservalt
ullasegust kruusa peale kühveldama. Teised laadisid vankreid
dasi, nagu poleks midagi juhtunud. Ainult tööd tehti nüüd
eidi rutem.

Vankrid täis, istusid piitsamehed koormate otsa ja sun-
isid härjad astuma. Üksteise järel veeresid vankrid mäest
lla mudasele teele, väsinud ja veelgi enam kühmu vajunud
llid tööorjad taga. Keegi neist ei vaadanud kordagi tagasi
ele, kuhu oli jäänud üks nende hulgast.

Jälgisin vankrite kriiksuvat minekut, kuni nad võsa vahele
dusid. Vihmasadu tihenes, silmapiir ahenes kitsukeseks rõn-
ks ümber kivi, siis kadus seegi. Hetkeks oli tunne, nagu
eksin selles otsatus vihmas lahustunud või ise kiviks muutu-
ud, kui aga teadvus jälle helenes, leidsin end ikka kivil istu-
as. Maastik oli koduselt harilik, päike loojunud ja lahelt kostis
aevakitse" mökitamist nagu parastavat naeru.

Ei teagi, kuidas kivilt alla sain. Oli vaid üks soov — pääseda
it võimalikult kiiremini kodu kaitsvate seinte vahele.

Tagasi vaadates nägin kahte sinakalt helendavat kera Suure
ivi kohal. Olgu, mulle igatahes aitab, mõtlesin vihaga pooleks
andsin jalgadele valu. Ära sellest neetud paigast!

ORJATEE

Kõigest hoolimata olin järgmisel päeval jälle platsis. Istusin kruusaaugu äärel ja kõlgutasin jalgu. Soe kadakalõhnane tuuleõhk lehvis üle lageda mäeselja, taevas ujusid valged pilverünkad, mille varjud libisesid kiiresti üle maa. Maasikaõite vahel punasid verepiiskadena mõned valminud marjad. Süüa ma neid millegipärast ei tahtnud.

Lasin ümaratel kruusakividel läbi peo veereda ja püüdsin mõtelda. Pea oli tühi ja südant rõhus ebamäärane süütunne.

Kruusaaugus, kängujäänud kibuvitsapõõsa külje all, oli lame pragunenud paekivilahmakas nagu väike põrand. Olin selle juba lapsena Rästikukiviks ristinud ja nimetan seda siiani mõttes nii.

Mõni pisiasi või sündmus lapsepõlvest on tervikuna kuhugi mälusoppi peidetud, tarvitseb ainult näha mingit kohta või tunda ammu-ununud lõhna, kui see sealt äkitselt esile trügib ja täies tõelisuses silme ees lahti rullub. Nagu see kiviristimise päevgi.

Oli kauge suvine pühapäev, võisin kas seitsme- või kaheksa-aastane olla. Et oli pühapäev, tean sellepärast, et mul oli seljas uus ruuduline särk. Meil oli kombeks pühapäeviti ka pühapäevaselt riietuda, samuti ei sobinud sel päeval ühtki suuremat tööd ette võtta. Uitasin karjamaal ringi ja otsisin maasikaid. Mingil moel olin kodust üsna kaugele, kruusaaugu juurde sattunud. Olin siin varemgi käinud, koht oli tuttav ja karta polnud midagi. Ümberringi sõid lehmad nohisedes poolkõrbenud rohtu. Oli palav, võtsin ebamugava pikkade käistega särgi seljast ja riputasin kadaka otsa.

Kinnikasvanud kruusaaugus oli maasikaid päris palju. Äkki nägin paari sammu kaugusel paelahmakal ussi. Ta oli end kenasti rõngasse kerinud ja vaatas mind, pea püsti. Kuigi ma polnud päris kindel, arvasin millegipärast kohe, et see oli rästik. Läks hulk aega, enne kui suutsin end tema pisikeste silmade puurivast haardest lahti rebida ja august välja ronida. Kuigi olin nüüd ohutus kauguses, tundsin ikkagi hirmu. Käisin ümber kruusaaugu ja nii, kuidas ma liikusin, pööras

:a rästik oma kolmnurkset pead ja jälgis mind ainiti. Maasikad ema ümber olid eriti isuäratavad.

Nõnda sai Rästikukivi oma nime. Olen hiljem elus kümneid ästikuid näinud ja alati on nad mind märgates kohe pagenud. See rästik oli aga eriline ja olgu tal siis ka oma kivi.

Kartsin ussi, seda kivikuningat, ja tahtsin koju minna. Aga minu uut ruudulist särki ei olnud enam kadaka otsas! /aatasin paaniliselt ringi. Lehmad sõid endiselt läheduses, iks nudipea aga ei söönud rohtu, vaid seisis ja mälus midagi ahulolevalt. Tema suust tolknes miskit ruudulist, mis kanesti minu särgi varrukat meenutas. Ja see ta just oligi! Rabasin käisest kinni ja kukkusin sikutama, et päästa veel, nis päästa annab. Lehm jõllitas mind, solvunud arusaamatus silnades ja punnis vastu. Pika pusimise peale sain oma särgi või õigemini selle, mis särgist veel alles oli, siiski kätte. See nägi kole välja, üleni rohelise limaga koos ja auklik. Jooksin nuttes koju...

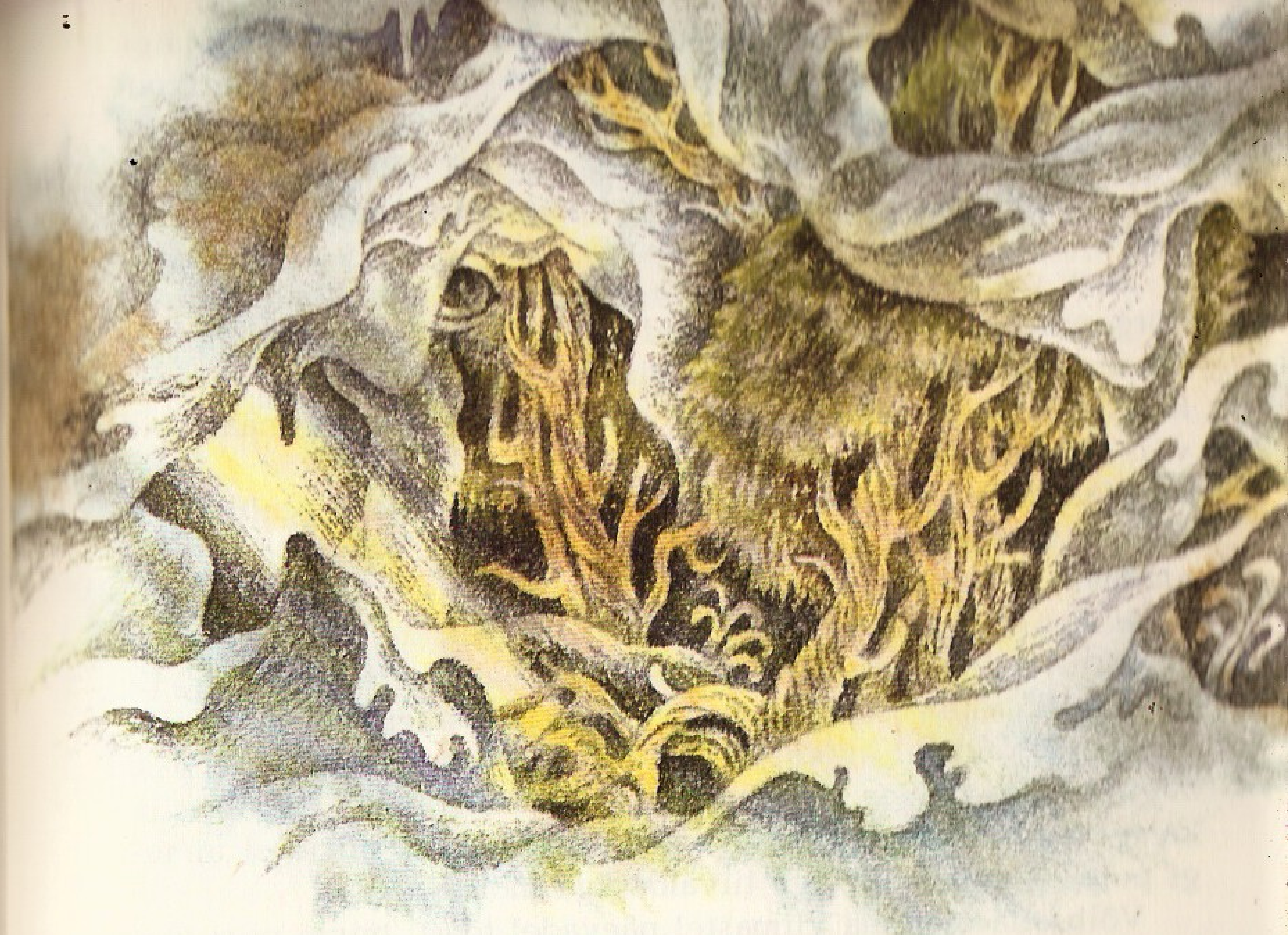
Siin katkeb mälestuspilt kiviristimise päevast. Kõige aremagi tahtmise juures ei suuda ma meenutada, mis edasi ai ja kuidas mind kodus vastu võeti. Tagantjärele tundub üll, et urvaplaastrist ei võinud asi kaugel olla.

Nüüd oli aeg tõusta ja Orjateele minna. Sellenimeline ee on tõepoolest olemas. See läheb sirgelt Suurekivimäest lla ja kaob kadakate vahele. Lapsepõlvest mäletan teed veel äris laiana; siis oli see nagu rohtunud raudteetamm, kummalgi pool madalad, kevaditi vett täis kraavid. Kadakate iire pealetung oli teest vaid kitsa raja alles jätnud.

Keegi ei teadnud täpselt, miks teel just niisugune nimi li, kuigi näis selge, et kaugel orjaajal ja ehk hiljemgi seda mööda kruusa võidi vedada. Eileõhtune sünge nägemus kerkis ille silme ette.

Mäe veer oli üsna järsk, siit sõitsime talvel ikka suuskaega alla. Ülalt mäelt sai hea hoo sisse ja suusad libisesid nööda Orjateed kaugele.

Ühel talvel oli mäealune nii täis tuisanud, et ainult kaakate ladvatipud lumest välja ulatusid. Sulajärgne pakane oli umele kõva kooriku peale tõmmanud. Meid naabripoisiga andis see küll. Mäest allalaskmisest ei tulnud suurt midagi

välja, mäge lihtsalt ei olnud. Lumi oli oma maaparanduse teinud ja kõik tasandanud.

Kadakate kohal oli lumekoorik hapram ja me vajusime üle pea läbi. Nüüd läks lugu õige põnevaks! Kadakate all avanesid meile koopad ja käigud nagu muinasjutulises lumelossis. Tuisk oli oma tööd pinnapealselt teinud — väljast kõik korralikult ühetasaseks silunud, alt aga asja hooletusse jätnud. Käike võis läbi pehme lume juurdegi teha ja nii oli meie käsutuses paksu lumelasu all imepärane labürint, kuhu võis hea tahtmise juures äragi eksida. Läbi lume imbus koobastikku pehmet sinakat valgust, meil oli soe ja ütlemata lõbus. Suurem osa talvisest koolipuhkusest kulus salajases lumelossis salapäraseid mänge mängides.

Läksin mööda Orjateed, otsides eilsete härjavankrite jälgi. eid muidugi polnud ega saanudki olla. Need jäljed olid kau- l minevikus. Minevikus? Olin ma eile päikeseloojangu ajal epoolest mingi ime läbi selle paiga kauget minevikku näinud? õi oli see hoopis kauge tulevik? Vastuseid ei olnud kusagilt otta.

Risti üle Orjatee läks mööda kadakaisse raiutud sihti uhiuus rgepingeliin. Traadid undasid tuules ja valgeid betoonposte unistasid kolpadega plekksildid kirjaga: „Ära roni, tapab!" dakakändude vahel vohasid põldmarjavarred, ka maasikaid is siit leida.

Maasikaisu polnud, pöördusin mäe poole tagasi, pealuud sil- e ees tantsimas. Ära roni, tapab... ära roni, tapab... vasardas udes.

Hirmuäratavast keelusildist väljagi tegemata istus ühe posti as suur süsimust ronk, kohalikus kõnepruugis — korp. Ta täiesti liikumatu ja näis seetõttu elutu nagu topis. Kui ma emale jõudsin, ärkas „topis" ellu, lehvitas tiibu ja lendas, gu mulle tundus, solvunult ja tüdinult ära. Hulgub siin igasuguseid, kellel viisakusest ning lubatud piiridest aimu- pole — anti mulle iga tiivalöögiga mõista.

Võib-olla olen ma viimastel päevadel tõesti mingi piiri üle- ud, mingist nähtamatust uksest keelusilti märkamata sisse unud, et ei tea nüüd, kuidas olla või mida teha, ega saa llestki aru, sest mu argine mõistuseraas on teisele poole ha jäänud. Võib-olla ei oleks ma mingil juhul tohtinud näha, da näinud olin, ja mind ootas nüüd karistus või midagi soo- ks hullemat?

Üsna rusutult jõudsin mäest üles. Rästikukivil, paari roosa ga kibuvitsa all, peesitas keskpäevapäikeses suur pruuni- rju rästik. Ta oli end kenasti rõngasse kerinud ja tõstis nd nähes pea. Meie pilgud kohtusid. Astusin sammu lähema- kolmnurkne pea kerkis veelgi ja susises hoiatavalt. Tema enes mustris ja uhkes hoiakus oli midagi kuninglikku. Jah, igi tal krooni ei olnud, näis ta ometi kõige ehtsama ussi- ningana. Minu lapsepõlve rästik! Peaks järele uurima, kui naks rästikud elavad.

Kas lapsepõlverästikud ongi üldse surelikud?

Mind valdas kirjeldamatu tunne. See ei olnud hirm, ei olnud ka rõõm, vaid midagi vahepealset, seletamatut. Võib-olla oli see äratundmine. Või põgus selgusehetk, mil sa korraks näed maailma hoopis teise pilguga. Ei tea.

Ära minnes tundsin kuklas rästiku ainitist puurivat pilku. Kuigi ümberringi polnud ühtegi lehma ja mu ruuduline särk oli täiesti korras, oleksin tahtnud nutta.

AMMUNE LAHING

Ennelõunal saime veel ühe lapikese kuiva loogu üles. Pärast jõime isaga paar pudelit „Kuressaare" õlut. Janu oli hea ja õlu sahvri kivipõrandal seismisest meeldivalt külm. Nüüd võisin jälle karjamaale minna.

Karjamaad põldudest eraldava kiviaia ääres on hiidmu- nade kasvukoht. Praegu neid pontsakaid seeni siin muidugi veel näha polnud, nende aeg oli ees. Augusti lõpunädalail, põldmarja- de valmimisajal, olid ka nemad alati platsis, suured ja õrnvalged nagu mingi hiigellinnu munetud munad. Neid oli kümneid ja neile meeldis ringe või kõveraid ridu moodustada. Ja ega suuremate ümbermõõt meetrile palju alla jäänud. Hiidmunade eluiga polnud pikk, mõne päevaga olid neist järel hallid tolmu-

kotid, pruunikat eostolmu pungil täis. Lapsena hoiatati meid kka, et tolm olevat mürgine ja sellest võivat pimedaks jääda.

Kiviaias oli värav, nüüd juba täiesti tarbetu. Värava taga lles hiljuti olnud Rihva talust polnud enam märkigi alles. Tühjaksjäänud talu jäi maaparandusele jalgu ja nüüd voogas aluasemel roheline talinisu. Vaade oli võõrastav ja nukraks-egev. Silm oli harjunud siin ikka õunapuudesse ja vanadesse ahtratesse peitunud majadekobarat ja tüüakat kaevukooku ägema. Kus olid nüüd selle talu mured ja rõõmud, laste kilked, ajad õuemurus ja kodune korstnasuits? Oli vaid lainetav isupõld, selle kohal kuumusest virvendav õhk täis pääsukeste ööste.

Kahtlane, kas siin enam hiidmunasidki näha võib. Värava-sise karjamaakamara olid maaparandajate traktoriroomikud õhjalikult segi pööranud ja kindlasti seeneniidistikugi hävita-ud. Aga on siis mõnel seenel, olgugi suurel ja küllalt harul-sel, suurte nisusaakide kõrval mingit tähtsust.

Eriti uhkeid kadakaid kasvas siin värava ees. Need olid elised puud, jämedate keerdus tüvede ja tuules kohisevate ravatipuliste okasmütsidega. Paraja kõrkusega vaatasid nad lla oma väiksematele suguvendadele.

Värava eest viis teerada otse Suurekivimäele, mina aga õtlesin täna suurema tiiru teha. Varsti jõudsin hobuste karja-aale, mida muust karjamaast eraldas kohati mahalangenud astraataed. Hobuseid siin enam ei olnud, need olid meie ndist viimseni otsa lõppenud. Siin sai ikka hobust otsimas äidud. See võttis vahel mitu tundi, sest karjamaa oli suur ja unagi polnud teada, kus need loomad parajasti olla võivad. hti ratsutasin siit uhkelt koju ja olin parasjagu käsil oleva turaamatu mõjul kas indiaanlane või vapper rüütel.

Hobuste karjamaa oli künklik ja tihedalt kadakaisse kasva-ud. Teadsin siin kohta, kus rohkesti ööviiuleid kasvas. Neid nelisi lilli korjasime siit mõnikord, õhtu saabudes hakkasid nad as magusasti lõhnama. Ka nüüd nägin üksikuid valgeid õie-ünlaid kadakapõõsastes. On nad tõesti eksootiliste orhideede gulased, nagu kuulnud olin? Räägiti ka, et metssead ööviiulite uri himustavat. Nüüdki olid põõsavahed üsna üles tuhnitud, lesjäänud pärle kaitsesid sigade eest torkivad kadakad.

Karjamaa ühes nurgas kõrgub järsul künkal vana saarepuu. Kui tüve ümbermõõduühikuks pidada inimkäte haaret, siis kolme mehega saaks ehk ta krobeline tüvi mõõdetud. Nagu vanadel saartel ikka, on ka temal palju surnud oksi, mis paljaste ja hara-listena taeva poole sirutuvad. Kuid tal on ka küllalt lehehaljust tuules mühamas.

Paari meetri kõrgusel on tüves mustav ava, mis viib puuõõnde. Ühel kaugel kevadel pesitsesid siin kosklad. Käisime siis naabri-Pellega ülepäeviti pesa uudistamas. Kui lind parajasti kodus oli, tõusis ta meid nähes parinal lendu ja me võisime korda-mööda teineteise kukile ronides pea puuõõnde pista ja hämaruses kumavaid kosklamune, hiljem ka poegi imetleda. Ühel päeval oli pesa tühi. Küllap olid pojad koos emaga mere poole teele läinud.

Siinkandis suhtuti kosklatesse tol ajal nagu kodulindudesse. Mõnes peres löödi puude külge koguni suured pesakastid, mille kosklad meeleldi omaks võtsid. Aga inimene on ju ikka kasu peal väljas. Üürirahaks korjati pesadest suuri kollakaid mune.

Nüüd oli puuõõs tühi ja elutu. Juba aastaid pole ma siin kedagi pesitsemas märganud. Kas tõesti tüütasime oma uudis-himuga need ammused kosklad nii surmani ära, et nad ka järg-lasi selle pesakoha kõlbmatuses veenda suutsid?

Kolasin mööda hobuste tallatud radu veel kaua karjamaal ja lähenesin nüüd Suurekivimäele hoopis teisest kandist. Juba eemalt kuulsin hääli, lähemale jõudes nägin kaht poissi kruusaaugu ääres askeldamas. Selles külaotsas ei teadnud küll üheski peres lapsi olevat, noored on siit ammugi läinud kes kuhu. Kust need poisid siis siia said? Ometi olid nad seal ja näisid kividest midagi ehitavat. Väiksem ja valgepäine tassis kruusa-august lapikuid paekive, suurem põlvitas maas ja ladus neist kividest müüri. Jutt jooksis vahetpidamata, sekka kõlas hele-häälset naerugi. Seljas olid poistel maikasärgid, jalas pleekinud ja paigatud, laiad kummipaeltega püksid. Veidi imelikud püksid tänapäeval! Selliseid kodustehtud pükse kanti aastakümneid tagasi, sõjajärgsetel kehvadel aastatel.

Astusin ligi ja soovisin jõudu. Minust ei tehtud väljagi. Proovisin veelgi poistega jutule saada. Asjatult. Nad kas ei

uulnud või ei tahtnud mind kuulda võtta. Töö käis häiri-
ıatult edasi, otsekui poleks mind olnudki. Ja meie kodu-
urgamurdes jutt sinna juurde.

Tundsin end ebamugavalt ja hakkasin minema. Mõned
ammud allika poole astunud, sähvatas minus äratundmine.
leed olid ju naabripoiss Pelle ja mina ise aastate eest! Kuidas ma
üll kohe ei taibanud! Tõsi, nad olid juba algusest peale
ıidagi tuttavlikud paistnud, eriti Pelle oma helevalgete
iuste ja päikeselõõsast punetava näoga. Olime selles paigas
esti tihti mänginud ja müüregi ladunud. Aga see pole ju
neti võimalik!

Jäin nüüd hardunult poisse vaatama. See vibalik loikam
al olin ilmselt mina. Suur pea peenikese kaela otsas, pruuni-
id turris juuksed, harali kõrvad, pikad peenikesed käsi-
ırred. Olin oma haledast väljanägemisest väga liigutatud,
il ma siis parajasti sättisin kuivanud kadakajuurikat kivile
ks. Ja väike Pelle, minu parim lapsepõlvesõber, ronis just
uusaaugust uue kiviga välja, nägu endal asjalikult tõsine...

Unustasin oma praeguse mina täiesti. Olin umbes kaheteist-
stane, mul oli ütlemata kerge ja mõnus olla ja ma ehitasin
ndlust. Pelle tõi mulle kraami kätte. Ta oli alles kaheksane
kõlbas esialgu vaid abitöödeks. Kindlus hakkas valmis saama.
oli vägev saksa kindlus ja meil oli plaanis seda kruusaaugust
histe munakatega pommitama hakata. Joonistasin söega
ndluse katusele haakristi, tõusin ja imetlesin oma kätetööd.
noh, nagu päris kindlus kohe! Pellel olid peod juba munakaid
s, ka mina korjasin endale laskemoona, karjusin hurraa ja
s hakkasid pommid lendama. Raksudes tabasid need musta
tiga kindlust. Lahingumüra sai täiuslik, kui ise veel suuga
asa aitasime. Pauhh! Mürraki! Viuu... karmauhh! Oli see vast
la! Meid, kartmatuid kangelasi, haaras ennastunustav lahingu-
ımustus. Juba hakkaski kindlus lagunema. Küllap ta peagi
a annab...

Tulin endasse aegamisi tagasi ega taibanud, mis minuga
mub. Olin ma tõesti kive loopinud? Aga ei, kivid põrkasid
ndluserusudelt hoopis minu poole. Astusin paar sammu lähe-
le ja seisin nüüd otse kindluse kõrval, riskides kiviga pihta
ıda. „Pelle!" hüüdsin ma ja nagu vastuseks vuhises hüütu

väikesest käest paras munakas minu suunas. Ma ei jõudnud
kõrvale hüpata, kivi lendas mulle vastu põlve vähimatki valu
tekitamata ja tungis jalast läbi, nagu oleksin paljas õhk!

Siis hõikasin iseennast. Nüüd juhtus midagi hoopis kumma-
list. Poisid tardusid veidratesse viskepoosidesse nagu kunagised
pioneere kujutavad kipskujud ja visatud kivid jäid õhku rippu.
Ammune lahingulärm katkes, nagu oleks heli välja lülitatud.
Poiste pärani suudest ei tulnud ühtki häält. Äkiline vaikus
kõrvus undamas, nägin, kuidas see imelik ruumiline pilt aina
ähmasemaks tõmbus ja siis sootuks haihtus, nagu poleks midagi
olnudki. Mu jalge ees lebasid pooleldi rohtu mattunult mõned
paekivitükid — ainus jälg alistunud kindlusest.

Nüüd tuli kahetsus. Oli mul vaja ennast nimepidi hüüda ja
kõik ära rikkuda! Ehk oleksin veel kaua saanud imetleda
pildikest lapsepõlvest ja ise sellesse pilti sulada. Tundus, nagu
oleksin imekaunist unenäost halli argipäeva ärganud. Masendus
oli nõnda suur, et jälgisin ükskõikselt sinkjasmusta rusikasuu-
rust kera, mis kruusaaugust välja ronis ja ämblikujalgadel
kõikudes Suure Kivi poole läks. Järgnesin talle tülpinult, pugesin
läbi kadakate ja nägin, kuidas ta juba tuttaval kombel kivi
sisse kadus.

Tajusin äkki kõigi meeltega, et pean siit kiiresti jalga
laskma. Midagi rasket ja ähvardavat oli õhus, oli Suures Kivis
ja kadakaiski. Midagi tunnetamatult võõrast, võib-olla isegi
eluohtlikku.

Lasin rutulist sörki kodu poole. Pea huugas ja pihud kipitasid
kivide loopimisest. Aga kas ma siis loopisin?

...ANA KLASSITAHVEL

Nii oligi laupäev kätte jõudnud. Üks suvine nädal oli otsa ...amas: Juba homme keskpäeval tuleb mul bussipeatusse kõmpi... ...a ja umbses bussis Kuivastu poole loksuma hakata. Olen läinud ...it lugematuid kordi ega ole seda kunagi heameelega teinud, ...ati on kahjutunne hiljukesi südant närinud. Nüüd aga oli veel ...rve pikk päev ees ja see tuli võimalikult hästi ära kasutada.

Jalgratta esikumm tahtis pumpamist. Mõtlesin väikese sõidu ...ha ja oma vana koolimaja üle kaeda. Kass, Liisi nimi, jälgis ...htlustavalt minu pumbalõksutamist ja võngutas närviliselt ...ba. Ta oli üldse väga umbusklik, kedagi naljalt ligi ei lasknud, ...litamisest rääkimata. Omal ajal kodustasin kõik meie pere ...ssid nii põhjalikult ära, et mõni neist koguni voodisse magama ...ppus. Ja üks Sassi-nimeline isakass käis mul koera kombel ...l pool sabas.

Liisi oli aga kõige ehtsam omapead kõndiv kass. Kodusta... ...sest ja väntsutamisest ei teadnud ta midagi, sellegipoolest ...dis ta mul valvsalt silma peal. Küllap olid põhjuseks pisi... ...sed kiisunääpsud, kes siinsamas kahekesi muretult hullasid, ...ustades kõik maailma ohud. Ja mis muret neil olla saigi — soe ...ike taevas ning kõhud lausa lõhkemiseni piima ja värsket ...reliha täis. Tõeline muretu lapsepõlv!

Lõpuks sai Liisi siiski kahtlustest võitu ja otsustas pojad ...tukeseks üksi jätta. Paar korda manitsevalt nurrunud, seadis ...sammud jahimaade poole, vaatas sauna nurga juurest korra ...el murelikult tagasi ja kadus siis kartulivagude vahele. Küll ...sealt peagi tuleb, kõrvad lidus ja pisike hiir suus rippu, väsi... ...tu kütt nagu ta oli.

Kumm sai täis, nüüd võisin minna. Ütlemata hea on jalgrat... ...ga sõita. Minu meelest on see parim sõiduriist, mis üldse kunagi ...utatud. Muudkui sõtku pedaale ja lase vilet, soe tuul ja hele... ...lge teelint vastu sööstmas. Pole kütusemuret ega parkimis... ...obleemi. Ja õhku kummidesse leidub veel taeva all.

Endise koolimajani oli umbes kolm kilomeetrit. Seda läbi... ...ki tuttavat külavaheteed olin neli esimest kooliaastat iga ...ev astunud. Siis tundus tee pikk, eriti hangede aegu, mil jalad iseäranis väsima kippusid. Suur õnn oli siis kellegi reeotsale saada.

Kolm kilomeetrit kooliteed on ju võimalik poole tunniga maha käia. Ometi võttis koolist tulek sageli mitu tundi aega. Need tunnid olid täis kraaklemist, kivisõdu, lumelahinguid ja õunarakse, aga ka rahumeelsemaid mänge ja koguni niisama unistamist. Teeäärses tiibadeta tuulikus oli hea võimalus üksteise pealt harjutusi ning aritmeetikat maha vehkida ja loomulikult ka paberossi proovida. Ei tea, mis rohkem köhima ajas, kas suits või kopitanud jahutolm, oma võlu oli asjal sellegipoolest. Suitsetamine oli kõvasti keelatud, vähemalt niisama rangelt oli keelatud ka mahakirjutamine. Eks see tuulik sellepärast meile nõnda armas oligi, et seal sai täiesti segamatult keelatud asju teha.

Nüüd on tuulikust järel vaid rohtunud kivivare. Aga majad on alles, vanad madalad talumajad, roogkatustele eterniit peale pandud. Lapsi ainult ei ole, see teegi pole juba aastaid ühegi põngerja koolitee.

Kool asus vanas mõisas. Paksude paemüüride ja kõrgete kitsaste akendega maja näis eespoolt küll ühekorruseline, tema kõrge viilkatuse all peitus aga veel teine ja kolmaski korrus. Ruumika ja salapärase võlvitud keldriga kokku sai korruseid neli. Nüüd oli mõis juba üle saja kaheksakümne aasta vana ja kümne aasta eest saadeti ta pidulikult pensionile. Ümbruskonna vähestel lastel tuli hakata kaugemal koolis käima.

Keerasin kitsale hekivahelisele teele. Metsistunud hekk kasvas pea kohal kokku, sõitsin küürutades läbi hämara tunneli. Seda hekki pandi meid ikka kevaditi suurte kääridega nööri järgi pügama.

Mõisaõu oli tühi ja vaikne. Valgekslubjatud krohv oli seintelt tükati maha langenud, paljastades halli müüri. Aknaklaasid katki ja uks paokil. Pääsukesed lendasid tühjadest aknaruutudest sisse-välja. Välisukse kohalt võis veel vaevu lugeda musta värviga otse krohvile maalitud kirja „RAUDLA ALGKOOL".

Nõgusaks kulunud kivitreppi ja esiku puuastmeid pidi jõudsin kõrgesse hämarasse ruumi. See oli „kalidor" — nii seda vanasti kutsusime.

Selle mõisa iseärasuseks on ümmargused ruumid. „Kalidor" on täiesti ümmargune, endised klassitoad temast vasakul ja

paremal aga ovaalsed. Loomulikult ei ole ovaalses klassitoas ühtki nurka, mis aga ei tähenda, et nurgasseismine ära jäänud oleks. Õnnetu nurkapandu pidi seisma klassi ees nii-öelda sümboolses nurgas, näoga vastu siledat seina.

Avasin kõrge ukse ja astusin parempoolsesse klassituppa. Siin olin käinud esimeses ja teises klassis. Ruum oli tühi ja jahe, muhklikul laudpõrandal vedeles poolikuid telliskive ja muud ehitusprahti. Nimelt kavatses kolhoosi juhatus mõisa remontida ja vist esinduskontoriks ümber ehitada. Mõne suve möllas siin koguni ehitusmalev, paari aasta eest olid tööd aga millegipärast katki jäänud. Seintele oli võõbatud lustakaid loosungeid. Hiiglasliku musta plekkahju kõrval konutas rusuhunnik, kõik, mis oli alles kunagisest harmooniumist. Põrand ümberringi oli klahvijäänuseid ja registrinuppe täis.

Vaatepilt polnud just meeliülendav. Kes oli siin küll sellist metsikust üles näidanud? See harmoonium on üks imelisemaid asju, mida oma esimestest kooliaastatest mäletan. Seda sõtkus õpetaja laulmistundides ja ei keelatud ka meil vahetundide ajal oma oskusi proovida. Liiga ei teinud me talle kunagi, küllap muidu oleks pill meie eest lukku pandud. Tihti otsisin minagi ühe näpuga mööda koltunud klahvistikku tuttavaid viisijuppe taga...

Ja nüüd olid sellest võimekast ja paljunäinud koolioreliist vaid pilpad. Mis inimesed need küll on, kelle käsi pillilõhkumiseks tõuseb?

Vaatasin saaliukse vahelt sisse. Suur saal, koolipidude ja aktuste pühalik paik, oli nüüd poolitatud arusaamatu silikaatplokkidest seinaga. Seina taha jäi „püüne", kus sai näitemängu mängitud ja laulukooris lauldud, ise pabinas, sest saalis istusid teiste hulgas ka ema ja isa. Selle kõrge lae all ei kõla enam kunagi heledad lastehääled. Parimal juhul hakkavad siin klõbisema kirjutusmasinad ja krabisema aruandepaberid. Või mine sa tea?

Heitsin veel pilgu kohale, kus aastate eest seisis minu esimene koolipink, kolmas aknaaluses reas, ja läksin tagasi „kalidori". Siin olime vahetundides ringmänge mänginud. Ikka „Kes aias", „Üks peremees võttis naise" ja need teised kenad laulumängud. Ümmargune ruum sobis selleks suurepäraselt.

Teises klassitoas vedeles läbisegi raudvoodiotsi, reformpõhju, mõrdiseid vattkuubi ja presentkindaid, paar kortsunud koolivihikutki hulgas. Mis aga kohe tähelepanu köitis, oli vana klassitahvel. Seda polnud vist keegi viitsinud küttepuudeks lõhkuda. Imekombel seisis ta oma harkjalgadel enam-vähem samas kohas, kus teda ikka seismas mäletasin, kriidijuppki alusel valendamas. Tahvli must pale oli kõiksugu lõustu ja muud sigrimigri täis joonistatud, ülaservas seisis suurte konarlike tähtedega: „Signe on täitsa tola!" Kuivõrd see hinnang tõele vastas, polnud minu võimuses otsustada, ei tundnud ma ju kedagi sellenimelist.

Äkki jäi mu pilk pidama imelikul joonistusel tahvli alumises nurgas. Sinna oli kindla käega, vahest koguni sirkliga, ideaalne ring tõmmatud ja nii oskuslikult varjutatud, et see päris ruumilise kera mulje jättis. Ja jalad olid sel keral all, kolm lülilist ämblikujalga...

Rutuliste jooksusammude kaja veel kõrvus, seisin välistrepil. Suvepäeva kuum leitsak lõi vastu ja sundis õlgu väristama, oleksin kui jäisest hauakambrist pääsenud. Põlised kastanid kohisesid julgustavalt ja pääsukeste argine vidin tõi mind tagasi tänasesse päeva.

Mis sundis mind põgenema? See tühipaljas kriidijoonis tahvlinurgas? Olid viimaste päevade sündmused tõesti mu närvid nii hellaks teinud, et isegi mingi kritseldus hirmu nahka ajas?

Lonkisin õuel edasi-tagasi ja rahunesin pikkamööda. Läheks õige uuesti klassituppa ja vaataks veel kord seda joonistust? Võib-olla seda polnudki, ehk oli kujutlusvõime selle ise segasest ponterägust loonud. Võib ju pilvedes ja laepragudeski hea vahtmise juures mitmesuguseid kujundeid näha. Inimese silmad ja aju on kord niiviisi loodud.

Astusin jälle trepile, kuid loobusin siis. Ei, täna mitte! Mõni teine kord, siis küll.

Park mõisa ümber oli tõeliseks džungliks muutunud. Auväärsed kastanid, lehised ja vahtrad kõrgusid tiheda rapiku kohal. Keerukas hekkidevaheline teedevõrk, kõiksugu peitusmängude ja kas või üksiolemiste ideaalmaastik, oli tundmatuseni umbe kasvanud. Küll sai siin kevaditi rehitsetud ja riisutud, kõige lõbusam oli lehehunnikute põletamine. Plikade kiusamine ja

muud kenakesed koerustükid pealekauba. Pika suvevaheaja lähedus pani meid ülemeelikult kepslema, põõsaalused kirendasid sinililledest ja ülastest...

Pargi sügavuses laiub nelinurkne lagendik, kunagine kooli spordiplats. Käisin siis esimeses klassis, kui suuremad poisid külameeste abiga sinna jooksuradu ja hüppeauke kaevasid. Keset platsi seisis veel mõisa-ajast pärit kivisammas, arusaamatud võõrkeelsed kirjad peal. Sinna öeldi mõisniku koer maetud olevat. Nüüd jäi obelisk pallväljakule jalgu. Eks katsu korralikult palli taguda, kui mingi tobe sammas sulle pidevalt ette jääb! Sõjajärgsel ajal oli lõhkeainet küllalt liikumas, oskajaid mehi leidus ka, ja et sammast oli tülikas niisama lõhkuda, lasti see lihtsalt õhku. Sambaalusest kiviplaadist aga ei saadudki jagu, veel praegu võib seda pragunenud ja sammaldunud dolomiidipanka kõrges rohus näha. Niipalju siis mõisahärra koera hauast.

Sõitsin aeglaselt tuldud teed tagasi. Ei olnud mul seljas ranitsat raamatute ja narmendava võileivapaberiga, mida ära ei tohtinud visata, sest paberit oli vähe. Ei olnud ka kambajõmme, kellega midagi põnevat ette võtta, kui mitte muud, siis vähemalt takjalehe pihta ragulkast märki lasta. Kõige tipuks ei olnud mul ju ragulkatki. Oli ainult vana logisev jalgratas, tolmune tee ja lõõskav päike pea kohal.

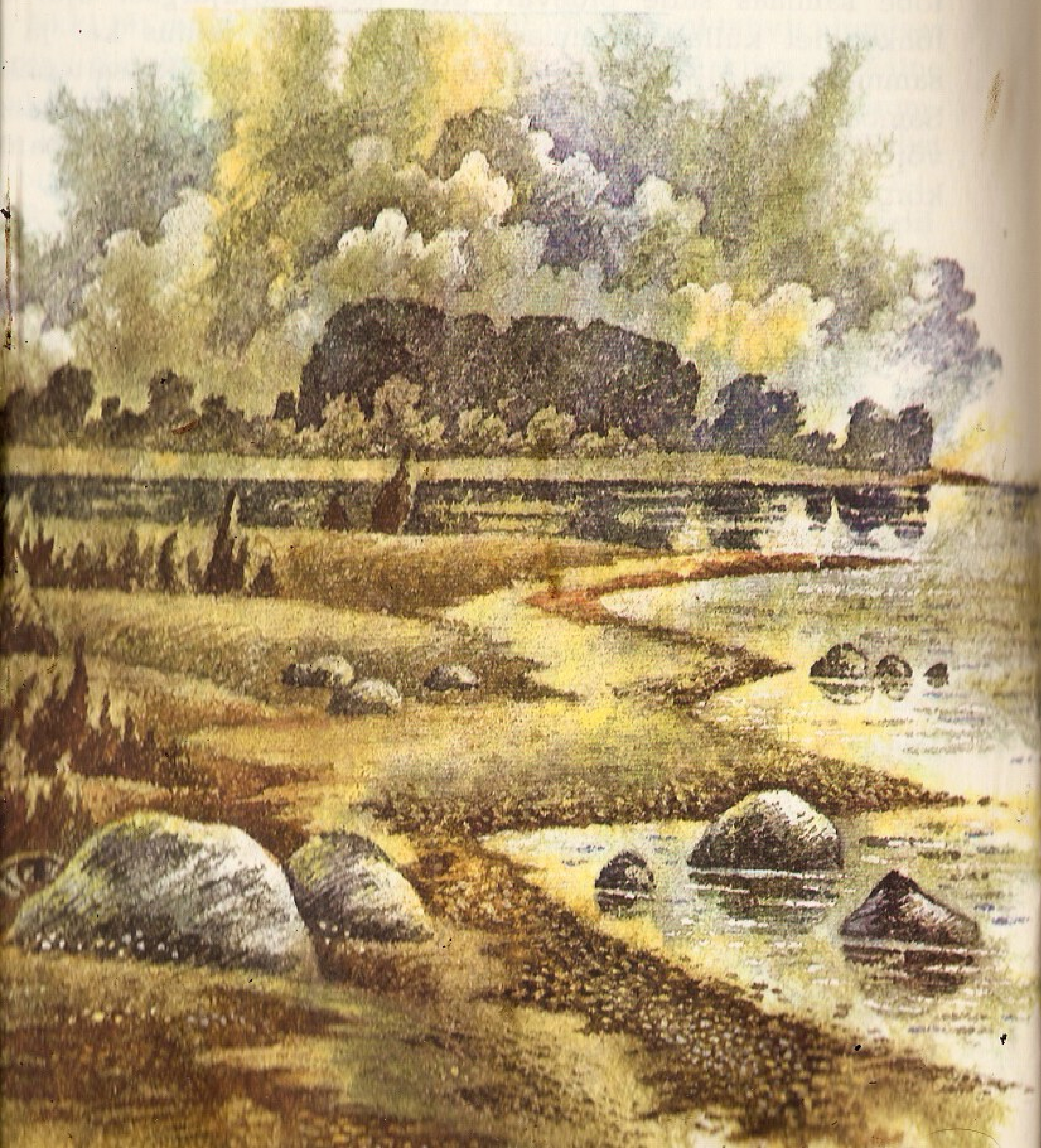
Möödasõitev veoauto mattis mind paksu valge tolmupilve sisse. Kui jälle hingata sain, tuli äkki kange isu ujuma minna. Sõitsingi kodutee otsast mööda ja väntasin mere poole, nüüd juba nii kiiresti kui ratas võttis.

Kiirus lummas, oleksin tahtnud veelgi kiiremini kihutada, kartsin ainult, et ratas ei pea vastu. Ainus soov oli pääseda rutem mere jahedasse, rahustavasse rüppe.

Korraga olin jälle valges pilves. Ei, see ei olnud tolm, see oli midagi muud. Tiheniiske merelõhnane udu mähkis mind sisse, varjas ümbritseva ja summutas kõik hääled. Ma ei tundnud enam kruusateed ratast raputamas, ei näinud iseennastki. Olin nagu udus lahustunud. See õnnis sulgkerge lennutunne kestis vaid hetke, siis leidsin end alatise ujumiskoha lähedal klibukaldal seismas, rattasarved peos. Kuhu olid kadunud vahepealsed kilomeetrid?

Istusin kaua merekaldal, enne kui söandasin ujuma minna. Polnudki nagu enam erilist ujumislusti. Tulin veagi veest välja ja heitsin madalate, justkui pöetud kadakate vahel karedale rohule.

Kui ärkasin, oli juba õhtupoolik. Kirusin ennast, et lin päikese kätte magama jäänud, ja sõitsin tuikava peaga asapisi kodu poole.

ÖISED HIRMUD

Kodus selgus, et mu kell seisab. See oli kodustest kelladest poolteist tundi taga ja mingi kruttimine ega raputamine ei suutnud seda jälle tiksuma panna. Võib-olla käisin ujumas, kell käe peal. Minuga oli sedagi juhtunud. Mis seal ikka, tuleb linnas kohe parandusse viia. Ilma isikliku õige ajata on homme sõidu peal muidugi tsipake ebamugav.

Kui päike oli kauget mäeahelikku meenutavasse tumesinisesse pilve loojunud, heitsin tagakambris voodisse ja jäin und ootama. Tund venis tunni järel, lae peal krabistati, seina sees tiksus miski ja unest võis ainult unistada. Paistis, et tunnike magamist mere ääres oli liigagi tõhusa töö teinud.

Aga milleks sundidagi end magama lühikesel juuniööl, kui kutsuv ja ärevaks tegev valgus akendest sisse tulvab? See on ju selge enesepiinamine! Imelik, kuidas ma kohe selle peale ei tulnud, et võin ju ka riidesse panna ja välja kõndima minna.

Läksin tasakesi õue. Seal oli valgem, kui toas arvata võis. Valge ja vaikne. Ei tuuleõhkugi. Pimedus oli sirelipõõsaste ja õunapuude alla peitu pugenud ega julgenud sealt kaugemale tulla. Aga ta oli olemas ja valvel, nii igaks juhuks — oli ju ometi öö ja tedagi võis veel vaja minna.

Sauna ees — ka seal varitses pimedus — kolistas keegi. Siil, kes muu. Tema kontrollis öösiti ikka kasside toidunõusid.

Käisin tiiru ümber maja. Ebaharilik vaikus, kummaliselt kahkjas valgus, puude liikumatud siluetid eemal üle maadligi uduviirgude mustendamas — see kõik oli ju kena. Aga kas ei varjanud selles kõiges end ka üks pisuke kõheduseraas, tibatilluke hirmuidu?

Mida kardab täismees isakodu õuel valgel juuniööl? Miks tõmbub ta sisemiselt pingule, kui üle odraorase karjamaa sünktumedate kadakate poole vaatab? Ja mis sunnib teda kõigest hoolimata mööda kraaviäärt sellesama karjamaa poole astuma? Ometi olin ma teel, paljajalu, püksisääred kaste pärast kõrgele üles kääritud.

Ühel juunikuööl paljude aastate eest olin samuti teel. Õige-mini — olime, sest minu kõrval astus oma hüpleval sammul väike Pelle. Tulime just kinost — kord või kaks kuus näitas rändkino Raudla mõisas „kinu" — ja näinud ülipõneval, verdtarretavalt pingelist filmi „Tasu hirmu eest". Seal veda-sid julged mehed tsisternautodega nitroglütseriini, ohtlikku vedelat lõhkeainet, mis võis igast põrutusest plahvatada. Teed olid kehvad ja auklikud, teid kohati ei olnudki, autod rappusid ja mehed tundsid küll hirmu, aga tööd tuli teha.

Tulime niisiis kinost, oli juba öö, sest rändkino ainuke seanss algas suviti hilja. Peaaegu kogu tee olime vaikinud, rängalt nähtu mõju all. Kui kodutalud läbi ööhämu juba paist-ma hakkasid, ütles Pelle ootamatult, et tema tahab kohe prae-gu oma julguse proovile panna. Kui küsisin, et mismoodi, tal pole ju nitroglütseriini, lubas ta kohemaid üksinda metsa minna. Hirmu tunda võib ka kahekesi, seletasin mina, need mehed seal surmaauto kabiinis olid ju samuti kahekesi. Pelle i vaielnud vastu ja sellega oli asi otsustatud.

Olgu juuniöö kui valge tahes, lehtpuumetsas on ikka pime. Seal see päris pimedus neil öödel just redutabki. Läbi metsa viis kitsas vankritee, seda mööda siis läksime. Tammed, sarapuud, kased ja haavad ei lubanud meil näha lapikestki heledat öötaevast tee kohal. Astusime kobamisi, komistasime juttaroobastes, aga mingit hirmu esialgu ei olnud. Oli ainult põnev ja erakordne, mets lõhnas kaskede ja mulluse lehekõdu järele ja meie muudkui läksime. Rõõmsad pealegi, et nii vaprad oleme. Ja siis see juhtus...

Selja tagant pimedusest kostis koletu röögatus. See oli sedavõrd jube, et keeldusime uskumast. Seisime lähestikku, hoidsime hinge kinni ega teadnud, mida teha. Mida võivad i teha kaks inimlast kottpimedas metsas tumedate jõudude vastu?

Röögatus kordus, seekord juba lähemal. Sellist häält pol-nud me veel kunagi kuulnud. Selles oli läkastavat soigumist ja kurjakuulutavaid urahtusi. See hääl oli otsekui julguse-prooviks loodud.

Nüüd oli meil hirm nahas küll. Oleksime tahtnud koju minna, aga see hirmus hääl lõikas meil tee ära. Sinnasamasse seisma ja hommikut ootama jääda ju ka ei saanud. Jäi üle ainus võimalus — edasi.

Edasi siis läksime, ise üleni pingul ja kõigeks valmis. Läksime hiilides, Pelle ees ja mina taga. Püüdsime käia nii hääletult kui vähegi saime, jätmaks tundmatule koletisele muljet, et meid polegi metsas. Läksime ja need röögatused saatsid meid, kostes kord ühelt, kord teiselt poolt teed, kord kaugemalt, siis lähemalt. Aga ikka tagant. Oli täiesti selge, et meid nähti ja jälitati, selge polnud ainult see, kes jälitaja oli ja millega kõik lõpeb.

Metsateed oli vähemalt viis kilomeetrit. Viis kilomeetrit närvipinget ja hirmu. Kui eespool juba helenema hakkas, tund-sime tohutut kergendust. Nüüd julgesime koguni joosta. Lidu-sime metsast välja, hirmu eest ära, nagu jalad võtsid.

Mets lõppes, meie ümber oli päästvalt valge juuniöö ja Rannaküla tukkuvad majad tundusid armsad nagu kodukatused.

Julguseproov oli läbi, hing sees, nüüd oli tarvis kuidagi ka koju saada. Otseteed ei võinud minna, see viis läbi metsa ja nii julged me ometi polnud, et uuesti see põrgutee jalge alla võtta. Pealegi oli meie arust juba piisavalt julgust proovitud. Tuli maanteed mööda ringi minna. Kokku käisime vist sel ööl maha oma viisteist kilomeetrit, neist suurema jao küll heleda öötaeva all, pääsemisrõõm ja julge mehe tunne rinnas.

Ka lahendus on sellel lool olemas. Saime hiljem teada, et kes muu meid ikka seal metsas hirmutada võis kui sokk, see armas väike loomake. Sokkudel olevat mõnikord kombeks kõiki kur-jalt sõimata, kes nende valdustes ilmaasjata kolavad. Aga või meie tema pahandamistest aru saime.

Nüüd olin ma kadakametsas ja siingi polnud just kõige val-gem. Põõsavahed olid pingestatud pimedust tulvil, taeva piimjas heledus ei saanud sellest kuidagi jagu. Mu samm oli muutunud hiilivaks, asetasin jalga jala ette võimalikult vaikselt, nagu olek-sid kõik põõsatagused kuulajaid-nägijaid täis. Näis, nagu tahak-sin iseennastki petta, iga hääletu sammuga endale mõista anda, et mind ju tegelikult siin ei ole. Aga siin ma olin, vastu tahtmist küll, aga olin, ja tagasi minna ei saanud, nagu oleks tagasitee jäl-le ära lõigatud.

Aeglasest käimisest hoolimata hakkasin Suurekivimäele jõudma. Öö lämmatav soojus võttis koguni higistama. Või oli see hirm?

Oleks vist pidanud juba valgemaks minema, tegelikult oli asi millegipärast vastupidi. Kui kauge summutatud kõuekõmina peale võpatades selja taha vaatasin, nägin põhjataevas mustjat pilvelaama peale tungimas. Pilve varjus söandas ka pimedus põõsaalustest ja metsast välja roomata ja rünnakule asuda. Heledat öötaevast jäi järjest vähemaks.

Seisin kruusaaugu serval ja vaatasin Suure Kivi poole, mille ipuümarus üha tihenevas pimeduses vaevu üle kadakate nähtav oli. Kivile lähemale ei saanud ma minna. Seisin nagu halvatud iga teadnud, oli see hirm või midagi muud, mis mind paigale naelutas. Tundsin ainult, et pean seal seisma, pean seisma ja ootama as või hommikuni.

Kõigeks, mis nüüd järgnes, olin mingil seletamatul moel ette almistatud. Kui aga Suur Kivi nõrgalt helendama lõi ja tema hale violetne oreool tekkis, läbis mind ometi terav, lausa imestav hirmusööst.

Kivi muutus järjest heledamaks, ta hõõgus nagu viimse piirini uumutatud raud, kustus siis ootamatult ja kõik algas otsast pea. See kordus ja kordus, selle kindlas rütmis oli oma kummaline olu, ja mida kauem see kestis, seda vähemaks jäi hirm.

Endalegi ootamatult astusin pikast seismisest kangete jalga iga mõne sammu kivi poole. Tihedate kadakapõõsaste vahelist pilust nägin teda nüüd üleni.

Pulseeruv rütm kestis visa järjekindlusega. Kui kivi oli avutanud suurima heleduse, muutus ta läbipaistvaks. Kadakate ilnepunased kujud kumasid temast läbi ja kivi sees liikusid amäärased varjud. Suur Kivi näis elusolendina, keda parajasti ntgenikiirtega läbi valgustati.

Äkki märkasin, et kivi lähim ümbrus oli tihedalt väikesi erasid täis — neid lendles õhus ja sagis märjas rohus. Neid senes pidevalt kivisse ja väljus sealt, nad olid nagu mesised taru ümber ja helendasid ning kustusid kiviga ühes tmis.

Ükski hääl ei saatnud seda sagimist. Võib-olla oli see nu kõrvade viga, aga kogu sündmus oli täiesti tumm.

Siis hakkas helendavate kerade seni sihituna näiv liikumine kindlamat kuju võtma. Nad moodustasid kivi ümber õhus korrapärase ringi, mis üha kiiremini keerles ja hõõguva rõngana aeglaselt ülespoole tõusis. Mida kõrgemale see kerkis, seda enam kaotas Suur Kivi oma sära.

Rõngas ahenes ja ahenes, tõmbus musta pilve all pisikeseks tähena heledaks täpiks ja kadus siis. Kivi oli jälle endine — tume, vaikiv, elutu.

Ärkasin nagu unest ja tundsin, et olen läbimärg. Valas tõelist paduvihma, pimestavlillad välgusähvatused valgustasid aeg-ajalt hetkeks märga surnud kivi ja tilkuvaid kadakalatvu. Müristas peaaegu vahetpidamata, nagu oleks keegi raudrehvidega vankril mööda munakivisillutist kihutanud. Mina ei olnud aga midagi tundnud ega näinud peale selle, mida ma tundnud ja näinud olin.

Külmavärinad raputasid, vist oli vihm mind juba kaua leotanud. Nüüd päästis ainult kiire jooks ja soe voodi.

VÄIKE KIVI

Niisiis — ärasõidupäev. Ärkasin võrdlemisi vara, olin nähtavasti paar nappi hommikueelset tundi rampraskelt maganud ja tundsin end nüüd üsna puhanuna. Riided toolikorjul olid veel niisked.

Taevas oli pilves, õu märg. Öösel olnud äikest — öeldi mulle. Tihedat uduvihma tibutas veelgi, räästa alla pandud plekkvann oli vihmavett pilgeni täis ja liikumatuilt sirelilehtedelt nõrgus raskeid tilku. Kassiema Liisi astus käppi kõrgele tõstes üle õuemuru.

Mu kell seisis muidugi ikka veel.

Ladusin oma vähesed asjad — paar raamatut ja muu tarviliku — kotti ja lasin hea maitsta ema küpsetatud pannkookidel. Nüüd jäi veel küllalt aega karjamaaga hüvasti jätta.

Pärast mitmeid päikselõõsaseid päevi oli sume uduvihmailm vägagi meeldiv vaheldus. Karjamaast õhkus erilist värskust ja nagu millegi nimetu, millegi väga tähtsa ootust. Näis, nagu oleks loodusel käsil põgus hingetõmbepaus, mõnus süüvimistund, et peagi uue jõuga oma looduseasju ajama hakata. Liikumatu rohi, liikumatud pihlakad ja kibuvitsad kiviaia ääres, tardunud, vihmast hõbehaljad kadakad — kõik see sisendas harrast rahu. Oleksin minagi tahtnud seisma jääda, seista seal kadakate vahel nagu üks nende hulgast, vend vendade seas. Aeg oli peatunud. Mind aga kiirustas tagant seesama näiliselt peatunud aeg.

Oli veidi kummaline olla ainus liikuv olend selles üldises vaikuses ja tardumuses. Nagu sissetungija, kutsumata külaline, võõras.

Ülelendav meikaparv vabastas mind lummusest. Uduvihm oli peaaegu lakanud, taevas helenes ja kadakad tilkusid kuuldavalt. Lahe pool häälitsesid soolinnud.

Niipea kui kiivitajad mind nägid, oli hädakisa lahti. „Siin üks! Siin üks!" — kuulutasid nad kiledalt kogu ümbruskonnale. Kel kõrvad on, see kuulgu! Kahtlased tüübid jälle liikvel!

Rahvajutu järgi olevat kiivitajad kord niiviisi ühe

põgeniku välja andnud. Kas see oli põgenenud pärisori, ärakaranud vang või redutav kurjategija, selle kohta täpsemad andmed puuduvad, igatahes olid tagaajajad lindude reetlikest näpunäidetest juhatust saanud ja jooksiku kinni võtnud.

Praegu poleks kiivitajatel tarvitsenud kisa tõsta — pojad vist juba suured ja pesad tühjad. Poisikesena olin küll kord kevadel lahes hulkudes kogemata pesale astunud. Nõutult ja jahmunult vahtisin siis kurnariismeid — kollast munarebu ja võib-olla linnulooteidki segiläbi tähniliste kooretükkidega — ega teadnud, mida ette võtta. Kiivitajatel oli siis õigus kurta. Kaua kaikus veel kõrvus nende ahastav „siin üks".

Allika kaldad olid veelgi enam porile sõtkutud. Kuumade ilmadega ju januseid jätkub. Veidi eemal ilutses mätaste vahel suur sopane lohk, vesigi põhjas läiklemas. Küllap oli metssiga siin mõnuga mudavanni võtnud.

Uurisin igaks juhuks oma peegelpilti allikas. Kõik oli omal kohal, prillid ninal ja habe ees. Silmi küll hästi ei paistnud, aga punased polnud need päris kindlasti mitte. Jääme siis nägemiseni, allikas, jooda aga loomi ja ole muidu ka tubli! Küll ma varsti jälle sind vaatama tulen, nii lõpupoole suve.

Vett oli ka kruusaaugu sügavamas sopis. Öösel pidi tõesti kõvasti kallanud olema. Ja mis seened need seal kadakapõõsa all roosatasid, nagu tillukesed inimkõrvad märjas rohus? Pole selliseid küll varem nägema juhtunud. Aga kes teab, võib-olla täitsa tavalised pisiseened, mis asjatundja mina olen.

Läbimärjad kadakad niisutasid mindki tublisti, kui nende vahelt Suure Kivi juurde trügisin. Paras ports vett ja okkaid krae vahel, ronisin libeda kivi otsa. Ja esimene asi, mida seal nägin, oli väike hõbedase läikega ese kivi ümaral harjal. See oli ebakorrapärase kujuga, tikutoosist ehk veidike suurem ja osutus kättevõtmisel üllatavalt raskeks. See ei olnud kivi ega vist ka metallitükk, pigem midagi vahepealset. Hoidsin seda peopesal, uurisin igast kandist ja leidsin selle piirjoontes midagi tuttavat...

Kartsin bussile hiljaks jääda ja läksin jooksusammul kodu poole, imelik ese peos. Ja korraga oli mul selgus käes. See oli ju Suure Kivi vähendatud koopia! Kodus vaatasin seda läbi suurendusklaasi ja aimasin konarusi, pragusid ja kühme täpselt neis kohtades, kus need tõelisel kivil tõepoolest olid. „Süvist" tähistas vaevumärgatav valkjas joon ja küllap ma just maa-aluse osa olemasolu tõttu kivi kohe ära ei tundnudki. Aga luup oli vilets, linnas tuleks kohe võimsama suurendusega optikat hankida.

Pugesin linnariietesse, jätsin ema-isaga hüvasti ja marssisin pika sammuga bussipeatusse. Sain napilt peale, sõitjaid oli palju ja mul tuli Kuivastuni püsti seista.

Praamitekil reelingule toetudes ja möödapahisevasse vahutavasse vette vaadates tuli mul seletamatu tahtmine kivi merre visata. Soov oli nii tugev, et suutsin selle hädavaevu alla suruda.

Paar noormeest siinsamas olid hädas oma transistorraadioga. See oli neil kogu aeg täisjõuga lärmanud ja just nüüd, kui nad minu kõrvale tulid, ootamatult vait jäänud. Küll nad koputasid ja asetasid patareisid ümber, aga poiste suureks nördimuseks ei teinud pill enam piuksugi. Ja parem kah, nagu praami plärisevast valjuhääldajast veel vähe oleks!

Virtsus õnnestus bussis siiski istekoht leida. Uhiuus kõigi mugavustega „Ikarus" kihutas Tallinna poole. Istusin akna all ja hoidsin kivi pihus. Akende taga libises mööda suvine Läänemaa, bussitäis inimesi sõi, naeris, rääkis, luges vanu ajalehti või tukkus, minu peas aga tuuritasid küsimused, millele oli lootusetu vastust leida.

Kes selle koopia tegi? Kelle jaoks? Oli sellel mingi seos mustade keradega? Oli mul üldse õigus seda kaasa võtta? Mis tähendus on kogu sel lool? Kas?... Kuidas?... Milleks?

Lasin seljatoe alla ja jäin tukkuma, magamata öö andis siiski tunda. Ärkasin alles Pääsküla lähistel. Avasin peo ja mulle näis, et kivi ei helkinudki enam nii väga hõbedaselt. Ta oli tuhmimaks tõmbunud ja meenutas nüüd üha enam Suure Kivi roosakashalli graniiti.

Nii. Ja ongi kõik kirjas. Kandsin neid lugusid endas mitu aastat ega poetanud kellelegi sõnakestki. Inimeste suhtumine säärastesse asjadesse on ju teada. Ainult mu naine ja poeg olid kõigega kursis, ja kui nad ka veidi kahtlesid, ei näidanud nad seda eriti välja. Hankisin suurte raskustega päris hea luubi ja uurisime kogu perega seda imetegu — Suure Kivi koopiat. Ega see küll midagi seletanud, veendusime ainult, et tegu oli ülitäpse tööga.

Mõnel hägusel sügis- või talveõhtul — linnas on kõik aastaajad sarnased — astun läbi luubi jälle Suure Kivi juurde, lähenen temale igast küljest, ronin otsagi ning uurin iga ta õnarust ja kühmu. Illusioon on täielik, ainult lõhnad ja helid puuduvad. Ja läbi seinte kostev lärm — naabrite raadiod ja nägelused — pole ka põrmugi linnulaulu moodi.

Olen igal suvel, vahel talvelgi, originaalil külas käinud. Allikas kipub ära kuivama, kruusaaugus kasvavad maasikad ja Suur Kivi vaikib oma suurt vaikimist. „Optilisi petteid" või muud sellesarnast pole küll enam silma hakanud.

Ka Väike Kivi köögilaual vaikib. Temaga on veel see lugu, et paneb vaikima ka mõne muu asja. Kui raadiole või televiisorile paari-kolme sammuni kiviga läheneda, kustuvad mõlemad. Hiljem mängivad küll jälle edasi, nagu poleks midagi juhtunud. Kelladega on lugu kurvem. Kell, mis kas või korrakski kivi mõjupiirkonda sattunud on, jääb kas lõpkult seisma või hakkab näitama ükskõik mida, igatahes mitte õiget aega.

Nüüd küsib lugeja õigusega, miks ma kivi mõnele asjatundjale näidanud ei ole. Olen küll. Kivi oli mitu päeva ühe noorepoolse teadusjüngri uurida. Lõpuks tõi ta selle tagasi ja kaunis vihaselt tagasi. Pole ju midagi rõõmustada, kui mingi tühine kivitükk laboris kõik kallid mõõteriistad ära rikub. Koguni raal hakanud jukerdama. Pahandust oli palju.

Kella, mis mul mere ääres seisma jäi, viisin parandusse. Kellassepp tegi selle minu juuresolekul lahti ja pahvatas naerma: ma pidada ikka vänge naljamees olema küll, siin polla ometi liivakellade parandus! Siis küünitasin ka ise vaatama. Hammasrataste asemel oli kella sees tõesti sulaselge roosakas liiv.

Aga nüüd, kus lugudel lõpp, on nagu pisut kahjugi, et kõik juba kirjas. Ja mis kõige hullem — ei mingit lahendust, puänti ega muud seesugust, mis ühe kirjatüki lõpus vist olema peaks. Asjalikku moraaligi mitte. Kõlagu see pealegi eneseõigustusena, aga kuskohast pidingi ma selle kõik võtma — kivid ju ei räägi.

Et mitte päris lootusetut muljet jätta ja et lõpp kenam paistaks, ütlen välja, et kusagil sisimas on mul udune, peaaegu tabamatu aimdus. Kui seda uskuda, siis polegi ehk need lood veel päris läbi ja kivi mu ees siniseruudulisel vakstul ulatab mulle ükskord lahkelt saladuse võtme. Aga millal küll?

ISUKORD

Käo, H.

K 94 Suure Kivi lood. — Tln.: Eesti Raamat, 1985. — 48 lk., ill.

Autor kirjeldab köitvalt kõige igapäevasemat ümbrust oma lapsepõlvekodus Saaremaal, minnes sellelt kirjelduselt sujuvalt üle nägemusliku, mälestusliku ainese juurde. Lugemispõnevust suurendab palade salapära.

Autori illustratsioonid.

84.3E

---

eskmisele koolieale
енно Кяо
СТОРИИ БОЛЬШОГО КАМНЯ
а эстонском языке. Художник-иллюстратор Хенно К я о. Таллин, изд-во «Ээсти раамат».
oimetaja L.-M. Anderson. Kunstiline toimetaja H. Tikand. Tehniline toimetaja R. Lillema.
orrektorid T. Tiiman ja U. Ojango. ИБ № 5138. Laduda antud 7. 02. 85. Trükkida
antud 17. 10. 85. MB-09146. Formaat 70×100/16. Ofsetpaber nr. 1. Kiri: baltika. Ofsettrükk.
rükipoognaid 3,0. Tingtrükipoognaid 3,87. Tingvärvitõmmiseid 16,76. Arvestuspoognaid 3,62.
rükiarv 32 000. Tellimus nr. 255. Hind 25 kop., raamatukoguköites 60 kop. Kirjastus
Eesti Raamat", 200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10. Trükikoda „Oktoober", 200109, Tallinn,
reutzwaldi 24.

